

OBS 25/3-83

Det finns de som menar, bl a på SIDA, att vad museet främst är intresserat av, det är att få hit folk som hjälper till med systematiseringen av föremålen.

På museet säger man att hela frågan om återförande av kulturföremål är oerhört komplicerad. Utan tvekan är den komplicerad. Frågan är bara vad Sverige konkret gör för att lösa den. Vår officiella hållning är "positivt avvaktande".

Men vad avvaktar man? Risken är stor att vi i praktiken hamnar på kolonialmakternas sida i den här frågan. Trots alla vackra fraser.

Oscar Hemer: Ja, vad väntar man på, undrade Ove Nilsson. Vi låter frågan gå vidare till berörda museichefer.

Indonesien är en slumrande stormakt, som håller på att resa sig ur sitt koloniala förflutna. Kolonialismen, sedd genom en holländares ögon, skildras i den kritikerrosade filmen "Max Havelaar", som just nu visas på svenska biografier. Olle Törnqvist har sett den och jämfört den med en indonesisk skildring av samma tid: författaren Prams romankvartett om Indonesiens moderna historia, som nu har börjat översättas till engelska. Olle Törnqvist:

Olle Törnqvist: För drygt två år sedan kändes Indonesiens huvudstad Jakarta riktigt uthärdlig - för de flesta av de 100 000 politiska fångarna hade nyss släppts. Många hade suttit inne ända sedan jakten på vänsterfolk 1965-66, när det stora kommunistpartiet krossades.

Medan jag då, på hösten 1980, botaniserade i Jakartas största bokhandel tänkte jag därför på Pramoedya Ananta Toer, Pram - Indonesiens främste författare, nobelpriskandidat och en av dem som nyligen släppts efter 14 år i fängelser och läger.

Runt omkring mig i bokhandeln försökte folk förgäves hitta något av värde bland alla amerikanska deckare och handböcker i "management economics". Men plötsligt trängdes de som utsvaltna kring en sändning mat: Det var andra upplagan av den första av Prams nya romaner som kördes in. Den första upplagan hade tagit slut efter bara 12 dagar.

Efter den femte upplagan av den första romanen, och när dessutom den andra av de fyra böckerna kommit ut och liksom den första blivit en bestseller - då bannlystes Pram. Men nu, drygt två år senare, har böckerna inte bara börjat publiceras i det forna moderlandet Holland. Max Lanes engelska översättning av den första romanen har också kommit på Penguin Books med titeln "This Earth of Mankind". Att därmed en av litteraturens stora, efter 14 år i fängelser och läger, åter når ut till en internationell publik - det är något av en litterär världshändelse.

Under tiden som jag läste "This Earth of Mankind" såg jag också holländaren Fons Rademakers just nu aktuella film "Max Havelaar", som ju bygger på en annan antilonial roman - landsmannen Dekkers delvis självbiografiska stycke från 1860 om vad som händer när en välvillig kolonialtjänsteman försöker begränsa exploateringen på Västra Java.

Dekkers roman - under pseudonymen "Multatuli", efter latinets "jag har burit mycket" - väckte stor uppmärksamhet men var väl knappast något litterärt mästerverk. Filmen har dock - precis som Prams romaner - blivit det: Under nästan tre lågmålt inträngande timmar om komplicerade förhållanden i en främmande kultur hålls spänningen vid liv - ty den finns i bilderna, inte i ett uppskrivat deckartempo som sätter både analys och publikens chans att själv förstå på undantag.

Följaktligen är filmen om Max Havelaars integritet för drygt hundra år sedan - liksom Prams böcker om indonesernas nationella uppvaknande - förbjuden i dagens Indonesien.

Och ändå är "Max Havelaar" och Prams "Earth of Mankind" så olika: Som Pram själv skriver talar nämligen inte "Max Havelaar" till indoneserna utan till holländarna - han ber dem vara snällare mot de stackars infödingarna. Pram, däremot, gör tvärt om: Han vänder sig till indoneserna själva och uppfordrar till medvetenhet och handling och ha gör det genom att berätta historien om en ung indonesisk författare - Minke - som får god holländsk utbildning, men som först i skärningspunkten mellan sin europeiska skolning och den javanesiska kulturen börjar vinna självständighet och insikt.

Det handlar alltså inte om något blint hat mot västerländsk kultur utan tvärt om om en madosam väg till en så fruktbar syntes med det nationella arvet, att den syntesen kan användas i det indonesiska folkets egna intressen. Dessutom när Minke sin styrka i skydd av en närmast kastlös infödd och livegen mycket framgångsrikt inhämtat och tagit över, sedan husbonden blivit galen och bosatt sig på ett kinesiskt horhus. Äntligen får alltså kvinnan en självständig roll i den anti-koloniala litteraturen, speciellt i den som vuxit fram ur en muslimsk influerad kultur som den indonesiska. Pram låter till och med Minke förälska sig i den förtappade kvinnans spröda men undersköna dotter. Och vore det inte för alla de dubbla bottnarna skulle deras kärlekssaga kännas riktigt sötslig. Men nu finns det alltså så mycket annat som vi - för att inte tala om indoneserna själva - kan läsa in i henne och alla de andra aktörerna. Självt läste jag henne bl a som början till ett självständigt och blomstrande Indonesien.

Bokens sprängkraft ligger just i de där dubbla bottnarna - och i att den därmed inte bara attraherar gamla kämpar, som dem som Pram först berättade historien för i sitt fångläger, utan även dagens sökande men historielösa ungdom.

Språket är däremot långt ifrån så där explosivt som i t ex latinamerikanernas ofta groteska realism med yviga gester och skarpa dialktik. Hos Pram finns istället allt detta i små nyanser, anspelningar, blickar och åtbörder.

Att översätta en sådan text till vår kulturtradition är nästan ogörligt. Men Max Lane har ibland gjort engelskan nästan indonesisk, något som först känns trögslut men ofta lockar till eftertanke och egen upptäckarglädje. Därmed är det, hoppas jag, också möjligt att ta steget till en svensk översättning av Prams inte bara viktiga utan framförallt spännande och njutbara roman, den första i en serie av fyra.

Oscar Hemer: Den som efterlyste en svensk översättning av den indonesiska författaren Prams romankvartett var Olle Törnqvist. Den första romanen, som alltså nu finns tillgänglig på engelska, heter "This Earth of Mankind" och är utgiven av Penguin Books.

Och med den förhoppningen avslutar vi veckans sista Obs, som också tog upp de forna koloniernas krav på återlämnande av stulna kulturföremål. Vi är tillbaka med ett nytt Obs på måndag, 21.30 som vanligt, här i program ett.